

ҲАРАКАТЛИ ҰЙИНЛАР ВА УЛАРНИНГ ЯРАТИЛИШИ

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.28.55.301>

Жуманиязова Злиха Реймовна

Мақтабгача таълим ташкилотлари директор ва мутахассисларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш институти мақтабгача таълим методикаси кафедраси катта ўқитувчиси

Аннотация: ушбу мақолада мақтабгача тайёрлов гуруҳлари учун мақтабгача ёшдаги болаларда турли харакатли ўйинлар ўтказиши бўйича ўрганилганлик даражаси, уларни ташкил этиши йўллари, усуллари ҳамда ўйинларни яратилиши ҳақида сўз боради.

Калит сўз: Мақтабгача таълим, бола, харакатли ўйин, тарбия, ўйин, қоида.

ДВИЖУЩИЕСЯ ИГРЫ И ИХ СОЗДАНИЕ

Жуманиязова Злиха Реймовна

старший преподаватель институт переподготовки и повышения квалификации руководителей и специалистов дошкольных образовательных учреждений, кафедра методики дошкольного образования

Аннотация: В этой статье обсуждается уровень обучения дошкольных групп проведению различных двигательных игр у дошкольников, способы их организации и создание игр.

Keywords: Preschool, child, action play, parenting, play, rule.

MOVING GAMES AND THEIR CREATION

Zhumaniyazova Zlikha Reimovna

Institute of Retraining and Advanced Training of Directors and Specialists of Preschool Education Institutions, Department of Preschool Education Methods, Senior Lecturer

Annotation: This article discusses the level of learning for preschool groups to conduct a variety of movement games in preschool children, ways to organize them, and the creation of games.

Ключевые слова: дошкольное образование, ребенок, игра, воспитание, игра, правило.

Бола оддийгина нарсалардан турли хил ўйинлар ўйлаб топиб, ҳаммадан кўра яхшироқ ўйнайди. Унинг ҳаёлида ёғоч бўлаги ёки чойнакнинг синган қопқоғи эртақдаги уй ёки мўъжазгина кўлча қиёфасида акс этиши мумкин.

Масару Ибука

Мақтабгача таълим тизими олдида янги вазифаларни кўйди, чунки фарзандларимизни мақтабгача таълим ёшидан бошлаб билимли, жисмонан бақувват ва маънан етук, баркамол қилиб тарбиялаш муҳим вазифалардан биридир. Мақтабгача тайёрлов гуруҳлари учун мақтабгача ёшдаги

болаларда ҳаракатли ўйинлар ўтказиш бўйича ўрганилганлик даражаси ҳақида сўз борар экан муаммонинг баъзи қирралари ўрганилди.

Ҳаракатли ўйинларнинг келиб чиқиши қадимдан халқ педагогикасига бориб тақалади. Илк мактабгача ёшли болалар оилада боланинг дастлабки ҳаракати билан боғлиқ овунмачоқлар, эрмак ўйинлар ёрдамида тарбияланганлар. Ундан каттароқ ёшдаги болалар ҳаётида ранг-баранг ҳаракат мазмунига эга бўлган халқ ўйинлари катта ўрин олган. Буларнинг ҳаммаси ҳозирга қадар бадиий жозибадорлигини, тарбиявий аҳамиятини сақлаб келмоқда ва қимматли ўйин фольклорини ташкил этади.

Боланинг ҳар томонлама ривожланишида ўйин асосий фаолият тури бўлиб ҳисобланади. Ўйин бу бола фаолиятининг ёрқин тури, ўйин жараёнида унинг иродаси, ҳиссиёти, эҳтиёжи, қизиқишлари, таъсирчанлиги, яъни бутун шахсияти шаклланади.

Қадимдан ўзбек халқи болаларга турли халқ ўйинларини ўйнатиб, ўргатиб келганлар ва ўйинлар орқали уддабуронлик, чаққонлик, топқирлик, меҳршафқатлилик каби фазилатларни таркиб топтириб, меҳнатга ўргатиб борганлар. Ўйин доимо ҳаётни акс эттиради, шунинг учун унинг мазмуни ижтимоий воқеликда ўзгариб туради. Ўйин мақсадга қаратилган ўйланган ижодга йўналтирилган жараёндир. Шунга кўра ҳам кўп ўйнаган болалар кейинги фаолиятларга ўқишга ва меҳнатга тайёрланиб турадилар.

Ҳаракатли ўйинлар мазмунида бола дунёқарашини кенгайтирувчи ва тасаввурини аниқлаштирувчи кўплаб билиш материали мавжуд. Бироқ бола ташқи дунёни тўғри идрок қилиши учун (ўйиннинг барча шартларига риоя қилган ҳолда) образнинг тўғри характеристикаси ва ҳаққоний ўйин вазияти зарур. Бунинг учун, ўйинни тушунтиришда эмоционал тарзда баён этилади. Халқ ўйинлари бунинг ажойиб намунаси ҳисобланади. Улардаги ўйин вазияти болани қизиқтиради ва тарбиялайди, Сюжетга эга бўлмаган ва фақат муайян ўйин топшириқ шу тариқадан тузилган ўйинларда ҳам боланинг сенсор қобилиятини, тафаккурини, мўлжал олишини ривожлантиришга ёрдам берувчи кўплаб билиш материали мавжуд («Ким ўзар», «Тўп отиш» ва ҳоказо).

Қоидалар катта тарбиявий аҳамиятга молик. Улар ўйиннинг боришини белгилайди, болалар ҳаракат фаоллигини, уларнинг ҳатти-ҳаракати, ўзаро муносабатларини йўлга солади, ахлоқий-иродавий сифатларни тарбиялашга ёрдам беради. Қоида ўйинда, муайян шароит яратади. Бунда, бола ўйинга тегишли раҳбарлик қилинганда ўзида ҳосил қилинган сифатларни намоён қилмасдан туролмайди. Масалан, болалар «Айёр тулки» ўйинида фақат тулки: «Мен шу ердан» деганидан сўнггина доирадан чиқиб турли томонларга қочишлари мумкин. Бу қоида болаларда диққатни, ўзини тута билишни, чидамликни, берилган сигналга тезкор реакцияни, фазода мўлжал олишни ҳосил қилади.

Қоидаларни оғишмай бажаришни талаб қилиш мақсадга эришишдаги эгоистик эмоциялар ва кайфиятни енгишга ёрдам беради. «Қоида бола ҳатти-ҳаракатини бошқарадиган ва йўналтирадиган биринчи талаб ҳисобланади. Ўйинларда теран ҳиссиёт, ўртоқлик ва меҳр-муҳаббатнинг дастлабки нишонлари пайдо бўлади».

Дастлаб болалар ўйин вазифаларини тезроқ бажариш пайида бўлиб қоидаларни унутиб қўядилар, бундан ташқари ютуққа ва унга энг осон йўл билан эришишга интилиш ҳам қоидани бузишга сабаб бўлади. Бу ўз

навбатида ўйинчиларда норозилик уйғотади, зиддият туғдиради ва болалар ўртасидаги муносабатни ёмонлаштиради.

Болаларни қоидаларнинг ижтимоий аҳамиятини англашга, чидам билан тайёрлайдиган тарбиячи раҳбарлигида улар ҳалоллик, адолатлилик, дўстлик, ботирлик, ўзини тута билиш, қатъиятлик, ирода каби яхши сифатларни шакллантиришнинг самарали воситасига айланади. «Бола томонидан аста-секин ўзлаштириладиган бундай ҳаётий муҳим ахлоқий сифатлар бола шахсининг ички маънавий мулкига айланади». Буларнинг ҳаммаси қоидали, ҳаракатли ўйинларни болаларни ахлоқий тарбиялашнинг таъсирчан воситаларидан бири сифатида белгилашга асос бўлиб хизмат қилади.

Ўйинда фазони идрок этиш ўзининг асосий формаларида намоён бўлади: бевосита; ҳиссий билиш - сенсор (ҳиссий-образли) ва билвосита (мантикий тафаккур, тушунча). Масалан, бола томонидан ҳаракат йўналишини мустақил танлаш ва ҳаракатни ўйин қоидасида қатъий белгиланган йўналишда бажариш бир томондан ўйин вазиятини (бевосита идрок қилинадиган) ва кўриш-мотор реакциясини (ўйин ҳаракатларини) дарҳол баҳолашни, иккинчи томондан ўз ҳаракатларини фазо ўйин муҳитида англаш ва тасаввур қилиш ҳамда ўша кўриш-мотор реакциясини намоён этишни талаб қилади. Ҳаракатли ўйинда бу икки компонент ўзаро ҳаракатда бўлади, ўйин қоидалари бола ҳаракати учун фазода олдиндан мўлжал олишнинг зарур имкониятини яратади; болаларнинг тезкор реакцияси ҳамда фазода мўлжал олишини талаб қилади («Икки аёз», «Сехрли таёкча», «Жасур болалар», «Маймунлар ва овчилар» ва ҳоказо ўйинлар). Бундай реакция боладаги ўз фаолияти ва ҳаракатларини муайян муҳитга мослаш қобилиятининг ривожланганлик даражаси билан белгиланади. Бунда болага тарбиячи ёрдам бериши лозим. Бунда тарбиячи болани аста-секин ўйин вазияти ва қўйилган вазифага эришиш заруратини ҳисобга олган ҳолда бирмунча муваффақиятли ҳаракат усулини топишга ўргатади.

Атроф-муҳитда мўлжал олишга ўйин вазифасини бажариш йўлида атайин яратилган тўсиқлар ҳам ёрдам беради. Бу болаларда маъқул ҳаракат усулини масофани етарлича ривожланган кўз билан баҳолаш ва ҳаракатларни бажариш вақтини ҳисобга олишга таянган ҳолда мустақил танлаш қобилиятини ҳосил қилади. Ҳаракатли ўйинларнинг ҳозирги даврдаги аҳамияти ниҳоятда катталигини билишимиз керак. Шуниндек, республика миқёсида ташкил этилаётган турли спорт тадбирларида миллий ҳаракатли ўйинларнинг тарбиявий жиҳатларидан ўринли фойдаланиш билан бирга оила ва мактабгача тизимда миллий ҳаракатли ўйинларга эътиборни кучайтириш лозим бўлади.

Мактабгача тарбия ёшидаги болаларни жисмоний тарбиялашида ҳаракатли ўйинларни ташкил қилиш керак. Жумладан, ҳаракатли ўйинларга раҳбарлик қилиш пухта эгаллаш ўйинларни муваффақиятли ўтказиш тўғрисида режа асосида ташкил этиш керак. Ўйиннинг мазмуни ва қоидаларини қисқа, аниқ ва ифодали тушунтириш, олдиндан суҳбатлар ўтказиш натижасида тарбиячи болалар онгида ўйин тўғрисида маълум тасаввур пайдо бўлишига эришади. Фикримизча, ўйин тавсифини, қоидаларини тушунтириш жараёнида унинг маънавий-маърифий, ахлоқий, тарбиявий жиҳатлари алоҳида назарда тутилиши керак. Асосий

мақсад ҳаракатли ўйинни жисмосинан бажаришгига эмас, ундан маънавий озуқа олиш ҳам бўлиши лозим. Бунинг учун тарбиячи ҳар бир ўйиннинг мазмунидан келиб чиқадиган маънавий-маърифий хислатларни қисқа, мазмунли жумлаларда тушунтириши керак.

Ҳаракатли ўйинларни ташкил қилиш тарбиячилар томонидан назорат қилади. Ҳар бир тарбиячи ўйинни ташкил қилишда учираган муаммони ҳал қилишни ёритишиш йулларин топади, ўз нуқтаи назарини баён қилади. Юқорида қайд этганимиз ва бошқа бир қатор мавжуд манбаларнинг аҳамияти бекиёсдир. Улардан таълим-тарбия жараёнида ўринли фойдаланиш жисмоний тарбия йўриқчиларининг асосий бурчи ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасидаги мактабгача таълим тарбия тизимида жисмоний тарбия бўйича болаларни жисмоний ривожлантириш учун ҳаракатли ўйинларни ташкил қилиш ва ўргатишни такомиллаштириш талаб этилади. Бизнингча, ҳаракатли ўйинларни ўргатишдаги асосий мақсад баркамол авлоднинг жисмонан ва маънавий-маърифий жиҳатдан ҳам камолотини таъминлашга хизмат қилиши лозим. Чунки маънавий соғлом фарзандларгина юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги учун жонкуяр инсонлар бўлиб этишади. Зеро, биринчи Президент Ислом Каримовнинг «Юксак маънавият – энгилмас куч» асарида таъкидланганидек, «...миллий ғоямиз шу юртда яшаётган барча одамларнинг олижаноб ниятларини, ҳаётий манфаатларини мужассам этадиган юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги деган юксак тушунчаларни ўз ичига олади». Миллий истиқлол ғояси тамойилларини ёшлар онгига сингдириш эса ҳар бир соҳа мутахассиси, жумладан, мактабгача таълим ташкилоти тарбиячилари ва жисмоний тарбия мутахассисининг ҳам асосий вазифаларидан ҳисобланади.

Мактабгача таълим ташкилоти томонидан амалга ошириладиган тадбирлар, белгиланган вазифаларнинг мазмунида ҳам илк мактабгача таълим тизимидаги мактабгача ёшдаги болаларни ҳар томонлама баркамол қилиб тарбиялаш назарда тутилган. Буни ҳозирги кунда қабул қилинган ва ижроси изчил таъминланаётган қарорлар, фармонлар ва буйруқлар мисолида ҳам кўриш мумкин.

Мактабгача таълим ташкилотининг 6-7 ёшли мактабгача ёшдаги болаларда орасида ҳаракатли ўйинлар ўтказиш методикасин мактабгача ёшдаги болаларнинг жисмонан ривожланишида ҳаракатли ўйинларнинг аҳамияти муҳим.

Мактабгача таълим ташкилотларидаги мактабгача ёшдаги болаларнинг жисмонан ривожланишида ҳаракатли ўйинларнинг аҳамиятини ташкил этиб олиб борилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Мирзиёев Ш.М “2017-2021-йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори. Т.: -2016й. 29-декабр.

2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017й.

3. “Илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари” Т.: 2018.